

Govor Zlatara kao projekt u dječjem vrtiću

Špoljar Sambolić, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:424523>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Monika Špoljar Sambolić

GOVOR ZLATARA KAO PROJEKT U DJEČJEM VRTIĆU

Diplomski rad

Zagreb, lipanj, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Monika Špoljar Sambolić

GOVOR ZLATARA KAO PROJEKT U DJEČJEM VRTIĆU

Diplomski rad

Mentorica rada: dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, lipanj, 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1. 1. <i>Kajkavsko narječje</i>	3
1. 2. <i>Kajkavsko narječje u odgojno-obrazovnim ustanovama</i>	5
2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJECE.....	7
2. 1. <i>Fenomen međujezičnog polja</i>	12
3. PRIKAZA RADA NA PROJEKTU „GOVOR ZLATARA U DJEČJEM VRTIĆU“	13
3. 1. <i>Projektno poučavanje</i>	13
3. 2. <i>Prikaz projekta</i>	14
3. 2. 1. <i>Cilj projekta</i>	14
3. 2. 2. <i>Trajanje projekta</i>	14
3. 2. 3. <i>Sudionici</i>	15
3.2. 4. <i>Projektne aktivnosti</i>	16
ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA.....	30
POPIS SLIKA.....	32
Izjava o izvornosti diplomskog rada.....	33

SAŽETAK

U ovom radu predstavlja se kajkavski govor mjesta Zlatara te mogući način upoznavanja djece rane i predškolske dobi s tim govorom. U tu je svrhu u dječjem vrtiću proveden i ovdje predstavljen projekt o govoru Zlatara.

Prvi dio rada govori o hrvatskom standardnom jeziku i narječjima te se pobliže objašnjava povijest i raširenost kajkavskog narječja. Standardni jezik poseban je vid jezika, službeni je način komunikacije, obvezan je u javnoj komunikaciji, no svatko može primijetiti da se ljudi u manjim sredinama sporazumijevaju mjesnim govorom kao organskim idiomom na nekom području. Mjesni su govori prirodna i sveprisutna pojava regionalne jezične raznolikosti.

Drugi dio rada detaljnije tumači fenomene govora i jezika, a nadalje se prikazuje razvoj govora djece u ranoj i predškolskoj dobi. Kako su djeca govornici hrvatskoga okomito dvojezični, detaljnije se predstavlja fenomen međujezičnoga polja kao pojave utjecaja među različitim idiomima (konkretno, kajkavskim narječjem i hrvatskim standardnim jezikom) do kojega dolazi u jezičnom razvoju djece.

Treći dio rada prikaz je projekta u dječjem vrtiću. Sudionici su djeca predškolske dobi, u godini ili dvije prije polaska u školu. U radu su opisane aktivnosti koje su se provodile u sklopu projekta i rezultati koji su pritom ostvareni. Projekt je potvrdio mogućnosti predstavljanja i njegovanja zavičajnih tema u dječjim vrtićima, bio je izvrsno prihvaćen od strane djece i zahvaljujući njemu djeca su osvijestila razlike između standardnoga hrvatskoga jezika i kajkavskoga narječja te ulogu kajkavskoga narječja u komunikaciji. Djeca su se uz ovaj projekt upoznala i sa svojom zavičajnom kulturom.

Ključne riječi: hrvatski jezik, dječji vrtić, kajkavsko narječje, razvoj dječjeg govora, projekt

SUMMARY

This paper presents the Kajkavian speech of Zlatar and a possible way of introducing early and preschool children to this speech. For this purpose, a project on Zlatar's speech was carried out and presented here in the kindergarten.

The first part of the paper talks about the Croatian standard language and dialects and explains in more detail the history and prevalence of the Kajkavian dialect. Standard language is a special form of language, it is an official way of communication, it is obligatory in public communication, but everyone can notice that people in smaller communities communicate with the local language as an organic idiom in an area. Local dialects are a natural and ubiquitous phenomenon of regional linguistic diversity.

The second part of the paper explains the phenomena of speech and language in more detail, and further presents the development of children's speech in early and preschool age. As Croatian-speaking children are vertically bilingual, the phenomenon of the interlingual field is presented in more detail as a phenomenon of influence between different idioms (specifically, the Kajkavian dialect and the Croatian standard language) that occurs in children's language development.

The third part of the paper is a presentation of the project in kindergarten. Participants are preschool children, a year or two before starting school. The paper describes the activities carried out within the project and the results achieved. The project confirmed the possibilities of presenting and nurturing native topics in kindergartens, was well received by children and thanks to it children became aware of the differences between the standard Croatian language and the Kajkavian dialect and the role of the Kajkavian dialect in communication. Along with this project, the children got acquainted with their native culture.

Keywords: Croatian language, kindergarten, Kajkavian dialect, development of children's speech, project

Dragutin Domjanić: KAJ (1927.)

*Vre tičeki spiju
A šume mučiju,
Naj moja popevka zvoni
Po dolu i gaju,
Po dragomu kraju,
Od kojeg mi lepšega ni.*

*Tu brat mi je vsaki,
Tu doma sem taki,
Pogodit bi mogel i speć,
Poznati su puti,
Tu vsigde je čuti,
Ljubljenu domaću mi reč.*

*I srce mi greje
I z menom se smeje
I v žalosti plače takaj.
Em nikaj ni slajše,
Ne čuje se rajše
Nek dobri i dragi naš kaj!*

1. UVOD

Hrvatski jezik obuhvaća standardni jezik, narječja i mjesne govore. Standardni jezik je sredstvo komunikacije pripadnika nekog naroda. U hrvatskom jeziku postoje tri narječja: štokavsko, kajkavsko i čakavsko.

Moderno društvo obilježeno je kulturnim, etničkim i jezičnim pluralizmom. Stoga je teško odrediti značenje materinskog jezika. Materinski jezik nije samo instrument komuniciranja već se usvajanjem materinskog jezika ostvaruje i proces socijalizacije (Stančić, Ljubešić, 1994). Usvajanjem govorne komunikacije kraja iz kojeg dijete dolazi, dolazi i do procesa pripadnosti kulturi tog kraja. Nakon što ovlada materinskim govorom, dijete dolazi u zajednicu, najčešće vrtić u kojoj počinje savladavati pravila standardnog jezika.

Dječji vrtić se kroz cijelu godinu aktivno uključuje u sva događanja kraja u kojem se nalazi i na taj način pomaže djeci da njeguju svoj identitet i pripadnost kraju. Osvještivanjem djeteta da pripada nekoj zajednici potičemo dijete na uvažavanje različitosti i toleranciju te ga osposobljavamo za život u multikulturalnom svijetu. Obitelj i odgojitelji postaju djetetu uzor prema kojemu će učiti kako se odnositi prema drugima. Važno je da dijete odrasta u zajednici gdje se njeguje tradicija i kultura, a o drugim se kulturama uči s poštovanjem.

U ovom se radu prikazuju projektne aktivnosti provedene na području grada Zlatara. To je područje kajkavskog narječja. Odgojitelji su pronašli način kako da na zanimljiv način približe i uključe govor mjesta iz kojeg dijete dolazi u odgojno-obrazovni rad.

Standardni jezik je službeno sredstvo komunikacije svih pripadnika jednog naroda. Jezik kojim govori neki narod dijeli se na više narječja, podnarječja i mjesne govore. Standardni jezik se koristi u svim službenim komunikacijskim situacijama. Naziv standardni se često poistovjećuje s nazivom književni. No, razlika je u tome da je standardni širi pojam od književnog jezika. Pojam književni jezik upućuje više na to da je to jezik književnosti, jezik kojem se pišu književnoumjetnička djela. Književna djela su često pisana i dijalektom, a sve češće i svakodnevnim jezikom, a ne samo standardnim jezikom pa bi tako bilo ispravnije koristiti termin književni jezik kad se misli na sve pojave jezika u književnosti, odnosno umjetnosti (Pavličević-Franić, 2005).

„Narječja ili dijalekti (grč. dialektos, dia = kroz, između + legin= govoriti) podsustavi su standardnoga (književnoga) jezika koji se govore na određenom području, u pojedinome kraju ili geografskom prostoru” (Pavličević-Franić, 2005; str. 35). Svako narječje ima i svoje dijalekte i mjesne govore.

Hrvatski je jezik svoje izražajno bogatstvo temelji na svim narječjima, ali je činjenica da je standardiziran prema novoštokavskoj dijalektalnoj osnovici i na štokavskoj književnoj tradiciji. Standardni jezik i narječja imaju pravila i norme prema kojima se prepoznaju te je standardni jezik jedinstven za jezični prostor nekog naroda. Pavličević-Franić (2005) smatra da je pogrešno misliti da je standardni jezik najpravičniji i najbolji jer nema nepravilnih jezika, ni narječja ni govora. Potrebno ih je samo ispravno koristiti u primjerenim komunikacijskim situacijama.

Štokavski se govori u Hrvatskoj u najvećem dijelu Dalmacije i Slavonije, u Kordunu, Baniji, Lici i djelomice u Žumberku. Čakavski se govori u Istri, Hrvatskom primorju, na otocima do Lastova, djelomično Split i Zadar, u Lici, Gorskom kotaru i Žumberku. Kajkavskim se narječjem govori u sjeverozapadnoj Hrvatskoj: zapadna Podravina, Međimurje, Hrvatsko zagorje, Prigorje, Turopolje, Pokuplje, Gorski kotar, nekoliko sela sjeverne Istre (prema Težak, Babić, 1992).

1. 1. Kajkavsko narječje

Lončarić (1996) navodi da je kajkavski, kao jedan od spomenutih osnovnih idioma južnoslavenskog dijasistema, moguće prepoznati već u prvim zapisima iz 12. stoljeća. Jedno od prvih djela jest u potpunosti sačuvano kajkavsko tiskano djelo *Dekretrum* Ivana Pergošića.

U 17. stoljeću kajkavske riječi ulaze u poliglotski rječnik njemačkog leksikografa Megisera te tada i nastaju prva kajkavska leksikografska djela koja ubrajamo u najznačajnija slavenska leksikografska djela uopće. To su djela koja uvelike pridonose stvaranju književnog jezika, jezičnog standarda i koja sadržavaju bogatu dijalektnu građu (Lončarić, 1996).

U 18. stoljeću na hrvatskom kajkavskom području nastaju prve gramatike koje sadržavaju opis kajkavskog književnog jezika. U njima nalazimo prve opise kajkavske jezične strukture te prikaze dijalektnoga sustava u kojima autori, koji su većinom kajkavci, polaze od podataka u svojim zavičajnim govorima (Lončarić, 1996).

Oko polovice 19. stoljeća u Hrvata je provedena reforma književnog jezika. U sjevernim krajevima napušten je književni jezik baziran na kajkavštini te se kao osnovica književnom jeziku uzima novoštokavština. No, književni kajkavski izričaj nastavlja živjeti jer mnogi hrvatski autori i dalje objavljuju književna djela na kajkavskom. Ivan Kukuljević i Matija Valjavec objavljuju kajkavske narodne pjesme (1847. i 1858.), Rikardo F. Plohl Herdvigov tiska pjesme i pripovijetke (1868.) te mnogi drugi autori sudjeluju u očuvanju kajkavštine. Na kraju stoljeća nastaju prvi dijalektološki radovi koji se bave opisom suvremenih kajkavskih govora. Važni su zbog uvida u raznovrsnost i teritorijalnu raspoređenost kajkavskih idioma (Lončarić, 1996).

Važno je, posebno u aktivnostima odgoja i obrazovanja, kako se odnosimo prema svakom narječju, pa i prema kajkavskom, s obzirom na to da su narječja dio hrvatske kulturne baštine. Djecu u tom duhu treba odgajati od malih nogu, te treba naći načina da se narječja uključe u obrazovanje, da se na zanimljiv način predstave djeci, a samim time da ih se osvijesti o vrijednosti jezične baštine. U slijedećim stranicama navest će se još neke bitne karakteristike kajkavskog narječja po kojem je prepoznatljivo te će se u tim značajkama/karakteristikama prepoznati i govor grada Zlatara.

Mnogi su se istraživači bavili istraživanjem kajkavskih govora, odnosno kajkavskog narječja na različitim geografskim područjima. Prema njihovim istraživanjima dosad su u

kajkavskom narječju pronađena 22 različita tipa prozodijskih sustava, odnosno naglasak, modulacija i intonacija (Lončarić, 1996).

Težak i Babić (1992) spominju sljedeće posebnosti kajkavskog narječja:

- Samoglasnici se izgovaraju zatvorenije: *mast, pet*.
- Javlja se dvoglasje: *pout, souze*.
- Skup čr se ne mijenja sa cr: *črvi, črni*.
- Umjesto č i ć izgovara se samo jedan glas, to vrijedi i za dž i đ.
- H dolazi često ispred početnog samoglasnog r: *hrzati*,
- Ispred samoglasnika na početku riječi javljaju se suglasnici h, j i v: *Jana, vučitelj, vuho*.
- L na kraju sloga ne prelazi u o: *bil, kopal*.
- Umjesto lj i nj govori se l ili jn: *zemla, strajnski, kojn*.
- Ne provodi se sibilizacija: *digati, duhi, vrangi*.
- Zvučni suglasnici na kraju riječi govore se bezvučno: *grat – grad, zup – zub*.
- Za živo se upotrebljava upitna zamjenica TKO – *gdo, do, kteri, ki*, a za neživo *kaj, kej ili ke*
- Komparativ se tvori nastavcima -ši, -eji, -ejši: *gorši, bolši, stareji, starejši, bogatejši*.

Važna karakteristika kajkavskog narječja jest učestalost deminutiva, odnosno hipokristika u njemu. Najčešće dolaze sa sufiksom -ek (*tatek, mamek, sinek, mišek, sirek, grmek*). To je posebno vidljivo u govoru upućenom djeci. Često se na deminutivni oblik dodaje i kod nekih osobnih imena, npr. Jožek, Štefek, Barek, Zlatek.

Kajkavštinu također karakterizira velik broj germanizama i hungarizama zato jer su kajkavski krajevi dugo bili u blizini tih područja, a nekoliko stoljeća su i živjeli u istoj državi. Neke riječi su se u govoru zadržale sve do danas, pa se često mogu čuti riječi: *furt, vanjkuš, ancug, vaservaga, bademantel, fercajg, beteg, betežen, hasen* i druge (Lončarić, 1996).

U svim govorima rabi se perfekt – opće, prošlo vrijeme, koji se tvori od nesvršenog prezenta glagola biti i glagolskog pridjeva radnog (*jesi videl, videl sem...*). U nekim govorima koristi se i pluskvamperfekt, koji se tvori od perfekta glagola biti i glagolskog pridjeva radnog (*bil sm videl*). Jednostavni glagolski oblici aorist i imperfekt su se izgubili. Prošlost se izriče i

pogodbenim načinom: kondicionalom, i to u dva slučaja: prvo, kao i u štokavskim govorima i u književnom jeziku, za radnju koja se u prošlosti ponavljala (npr. *Svaki bi dan išel na pole jako rano*); drugo, u navođenju tuđih riječi: *Gda bi to videl, otišel je*, običnije: *Dok je to videl...*) (Lončarić, 1996).

Futur se tvori od svršenog prezenta glagola biti i pridjeva radnoga (*došel bum/bom*). Budućnost se obično izriče i prezentom svršenih glagola, npr. *buš došel (zutra) k meni* i *dojdeš (zutra) k meni*.

1. 2. Kajkavsko narječje u odgojno-obrazovnim ustanovama

Dijete prije polaska u odgojno-obrazovnu ustanovu poznaje samo jezik koji je do tada naučilo, a to je jezik kojim govore njegovi roditelji i okolina u kojoj živi. Polaskom u dječji vrtić ili osnovnu školu dijete se upoznaje i sa drugim jezičnim idiomima, napose sa standardnim jezikom. Ono vlada svojim mjesnim govorom, a pritom ulazi u sustav gdje će ovladati standardnim jezikom. Dijete ne poznaje norme standardnog jezika, ali ih počinje uz pravilan uzor učiti. U predškolskim ustanovama prednost bi se trebala dati savladavanju komunikacijskih sposobnosti, a ne učenje gramatičkih pravila (Pavličević-Franić, 2005). Uloga odgojitelja i učitelja je njegovanje i poticanje govornog izražaja djeteta jer dijete u tom razdoblju komunicira samo na svom materinskom idiomu.

Važno je u ovom kontekstu spomenuti *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, dokument koji donosi načela, vrijednosti i ciljeva koji omogućuju uvjete za kvalitetan odgoj i obrazovanje djece u predškolskim ustanovama. „Doba globalizacije, koje obilježava miješanje različitih kultura, svjetonazora i religija, zahtijeva odgoj i obrazovanje koje djetetu omogućuje da oblikuje identitet „građanina svijeta”, a da pritom sačuva svoj nacionalni identitet i svoju kulturu te društvenu, moralnu, jezičnu i duhovnu baštinu” (*Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*, 2014, str.20). Svaki vrtić oblikuje svoj kurikulum s obzirom na kulturu, tradiciju i okruženje u kojem se ustanova nalazi. Kurikulumom se potiče razvoj kompetencija, a jedna od njih je komunikacija na materinskome jeziku koja je bitna za ovaj rad. Ova kompetencija se osnažuje razvojem svijesti djeteta o tome kako jezik utječe na druge te kako ga upotrijebiti na pozitivan način. Odgojno obrazovna ustanova potiče djecu na različite načine izražavanja stvaranjem

poticajnog jezičnog okruženja te dajući mogućnosti za raznolike socijalne interakcije između djece i odraslih.

Stjepko Težak je (1996 prema Turza-Bogdan, Virč, Čerepinko, 2016) postavio temelje komunikacijskog pristupa narječjima, naglašavajući načelo zavičajnosti. Polazi od toga da je novi jezik lakše svladati preko onog jezika koji je poznat od ranije, dakle materinskog jezika koji je često dio narječja.

Turza-Bogdan (2008) također smatra da se u nastavi hrvatskoga jezika ne koristi govor kojim dijete govori (zavičajni govor, narječje) da bi se lakše savladao jezični standard. Zavičajni govor je potrebno iskoristiti kao poticaj, a ne ga smatrati greškom u govoru. Na taj način se djetetu pokazuje da ga se poštuje i uvažava iz koje god sredine je došlo. Postoji mnogo načina na koje se može poticati djecu na izražavanje na materinskom jeziku, a jedno od toga su književni (lirski, epski i dramski) tekstovi. Oni se u vrtiću mogu koristiti kao pomoć u usvajanju jezičnog standarda i u zapažanju posebnosti kajkavskog narječja. Njima su otvorene mnoge mogućnosti povezivanja jezika i drugih područja, kao na primjer književnost, medijska kultura.

Načine rada s djecom predškolske dobi na temu narječja i zavičajnog govora moguće je proširiti odlaskom u muzeje u kojima su predstavljene stvari i običaji nekog kraja. Tako se na primjer s dolaskom jeseni u Zlataru održavaju „Dani kajkavske riječi”, ove godine po 52. put. Riječ je o manifestaciji koja njeguje kajkavsku riječ, kulturu i tradiciju. Posjetitelji mogu uživati u nizu sadržaja. Glavna atrakcija ove manifestacije je prikaz starih zagorskih običaja i zanata „Pajdaško sprehajanje”. Sadržaji su vrlo različiti te se tako mogu posjetiti likovne izložbe, predstave, prezentacije starih zagorskih običaja i zanata, izložbe tradicijskih zanata, jela i rukotvorina te koncerti. Djeca školske dobi mogu sudjelovati svojim likovnim radovima na izložbama, a posebno je zanimljiv „Zbor malih pjesnika”, kojim se prikupljaju pjesme napisane kajkavskim narječjem.

2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ DJECE

Jezik je složen, bogat i prilagodljiv sustav kombiniranja glasova, riječi, rečenica da bi se iskazale vlastite misli i razumjeli drugi ljudi. Način na koji se ljudi socijaliziraju jest putem jezika (Apel, Masterson, 2004). Sporazumijevanje jezikom je najčešći oblik sporazumijevanja među ljudima. Jezik ima više funkcija, kao na primjer komunikacijsku funkciju (za uspostavljanje komunikacije), psihološku funkciju (za izražavanje misli i osjećaja) (Pavličević-Franić, 2005).

Jezik se može ostvarivati u usmenom i pismenom obliku, znači govorom i pismom. Ono što izgovorimo možemo zapisati, a ono što zapišemo moguće je izgovoriti. Govor je dakle auditivno, zvučno sredstvo realizacije jezika. Usmeno izražavanje starije je od pisma i temeljni je oblik sporazumijevanja u prošlosti (Pavličević-Franić, 2005).

Govor je psihička aktivnost čovjeka koja mu omogućuje da pomoću sustava znakova i simbola drugim ljudima priopći svoja znanja, misli, osjećaje, potrebe. Simboli kojima se čovjek koristi u govoru su riječi, a funkcija govora je komunikacija. Razvoj govora ima svoj tijek i dijete svojim rođenjem donosi na svijet predispozicije za učenje govora. Svako zdravo dijete ima anatomske i glasovne mogućnosti da nauči glasove nekog jezika. Važno je da dijete odrasta u poticajnom socijalnom okruženju (Starč, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004).

Različiti autori imaju sasvim različita poimanja ova dva pojma. Neki poistovjećuju govor i jezik, neki ih definiraju, a treći pak pokušavaju razgraničiti. Švicarski lingvist Ferdinand de Saussure (2000) je među prvima uočio da su govor i jezik povezani, ali nisu istovjetni. Jezik je društvena tvorevina, organiziran sustav znakova dok je govor realizacija jezika, to jest jezik u upotrebi (Pavličević-Franić, 2005).

Dijete je socijalno biće koje već u prvim danima života počinje komunicirati sa svojom okolinom. Govorni razvoj djeteta ne počinje kada dijete progovori prvu riječ, već od prvih dana djetetova života. Tada počinje i njegov govorni, spoznajni i socijalni razvoj, zato je nemoguće svaki od tih aspekata promatrati zasebno i razdvajati ih. Jedno od najvažnijih pokretača jest interakcija, odnosno komunikacija djeteta s odraslim, s osobom koja razvija i potiče sve osobine djeteta (Miljak, 1987).

Da bi dijete bilo spremno ovladati materinskim jezikom, nije mu potrebno nikakvo posebno pomaganje niti usmjeravanje na jezične strukture, pojave, norme. Djeca imaju urođene sposobnosti ovladavanja jezikom slušajući svoje roditelje ili osobe koje ga okružuju, to jest boraveći u poticajnoj i podržavajućoj okolini. Većina djece ima sličan put jezičnog razvoja, ali je i ovdje potrebna fleksibilnost. Razmatrajući usvajanje jezika u prvih 6 godina života, moramo biti svjesni i čimbenika koji utječu na razvoj, kao na primjer obiteljsko kulturalno i jezično podrijetlo. Svaka kultura nosi svoja jezična pravila kojima treba ovladati (Apel, Masterson, 2004).

Uz povoljne biološke uvjete, važnu ulogu u razvoju govora ima i djetetova socijalna sredina, posebno majka koja može ovisno o količini bavljenja djetetom više ili manje utjecati na razvoj njegovih jezičnih sposobnosti. Baveći se djetetom majka proizvodi glasove, a dijete je oponaša. Neke od glasova dijete će prihvatiti i oponašati majku shvaćajući da na taj način može doći do željenog cilja koji može biti na primjer igračka ili čaša vode (prema Blaži, 1994).

Usvajanje jezika počinje i prije nego što dijete izgovori prvu riječ. Ono počinje kad majka i dijete uspostave vezu. Bliskost majke i djeteta, dojenje djeteta, odgovaranje na djetetov plač, sve to pomaže da dijete komunicira, a iz toga i proizlazi na kraju djetetova sposobnost da svlada sustav jezika i počinje razumjeti svijet oko sebe. Odrasli pomažu i omogućuju djetetu da uđe u jezičnu zajednicu i razumije materinski jezik (Prebeg-Vilke, 1991).

Postoji više teorija koje u zadnjih pedesetak godina nastoje odgovoriti na pitanje na koji način djeca usvajaju jezik, ali ni jedna nije do kraja dala odgovor na to pitanje. Postoji i legenda da je škotski kralj Jakov VI početkom 17. stoljeća proveo eksperiment kako bi otkrio koji su jezik koristili prvi ljudi. Tako je na nenastanjen otok poslao svoje dvoje djece s gluhim i nijemim dadiljama. Možemo pretpostaviti kako djeca nisu mogla progovoriti ni jedan jezik jer nisu čula ni jedan jezik. I danas se može naći na internetu članaka o djeci koja su tijekom djetinjstva bila izolirana, odvojena od okoline u kojoj bi mogli čuti i svladati jezik te su nažalost ostala obilježena za cijeli život (prema Prebeg-Vilke, 1991).

Začudno je kako se stjecanje jezika događa u kratkom vremenskom razdoblju. Gramatički govor ne počinje prije dobi od jedne i pol godine, a s druge strane taj osnovni

proces je završen već s tri i pol godine i to bez ikakvog posebnog poučavanja (Stančić, Ljubešić, 1994).

Tri najznačajnije lingvističke teorije su bihevioristička, nativistička i kognitivistička teorija, a pokušavaju objasniti na koji način govornik nekog jezika razumije i proizvodi rečenice tog jezika. Isto tako, trebale bi objasniti kako može dijete bez formalne poduke savladati sustav jezičnih pravila u vrijeme kada njegove kognitivne sposobnosti nisu potpuno razvijene (Kuvač, Palmović, 2007).

Bihevioristi objašnjavaju da se jezik usvaja u komunikaciji roditelja i djeteta. Kada dijete proizvede neki glas, roditelji svojim osmijehom, zagrljajem i riječima potkrepljuju one koje su slične riječima. Djeca imitiraju odrasle i tako uče jezik. Kada djeca imitiraju jezik oni to rade da bi usavršili onaj aspekt jezika na kojem su trenutno (Berk, 2015). Imitirati bi značilo da netko samo radi ono što vidi, u ovome slučaju dijete na temelju vizualne i auditivne percepcije imitira točno pokrete osobe koja mu se obraća. Taine (1876, 1994) je davno upozoravao da dijete ne može imitirati govor drugih. Novi glasovi koje dijete proizvodi u nenamjernim oralnim igrama kao rezultat maturacije su samo oni koji su se već javili u njegovom spontanom brbljanju (Stančić, Ljubešić, 1994).

Nativisti tvrde da je riječ o naslijeđem određenoj sposobnosti djeteta da stvara rečenice u skladu s gramatikom jezika koji čuje. A to mu omogućava LAD, uređaj za usvajanje jezika. Zahvaljujući tome, dijete gradi svoj sustav jezičnih pravila i tako postaje jezično kompetentan. Pomoću tog sustava dijete stvara neograničen broj novih, a gramatički točnih rečenica. Za nativističku hipotezu bitno je shvaćanje da se jezik razvija iz urođenog jezičnog znanja, a da ostale mentalne sposobnosti nisu nužne (Stančić, Ljubešić, 1994). Jedan od zagovornika te teorije je lingvist Noam Chomsky koji je smatrao da je na djeci velik dio odgovornosti za učenje jezika i da su djeca opre te je tako nepotrebno za jezični razvoj treniranje od strane roditelja (Berk, 2015).

Piaget, kao predstavnik kognitivističke teorije navodi da se govor kod djece razvija kao rezultat dječjeg spoznajnog razvoja, a ne kao rezultat urođenih sposobnosti. Samim time može se zaključiti da će dijete savladati određeno područje jezika tek kad dosegne određenu razinu kognitivnog razvoja. Piaget želi pokazati da djetetova inteligencija ne ovisi o govoru, već da postoji i prije nego što dijete progovori. Dijete mlađe od godine dana, u predverbalnoj

fazi je itekako svjesno situacija oko sebe. Ono razumije fizički svijet i reagira ukoliko ga nešto prestraši (Prebeg-Vilke, 1991). Tako kognitivistička teza tvrdi da spoznaja prethodi razvoju jezika. U njezinoj biti sadržana su i nativistička i bihevioristička shvaćanja (Stančić, Ljubešić, 1994).

Razvoj govora (prema Starc i sur., 2004) odvija se u nekoliko aspekata: glasovni (fonološki) razvoj; rječnički (značenjski/semantički) razvoj; razvoj gramatike; komunikacijski (pragmatski) razvoj; razvoj znanja o jeziku (metalingvistička svijest).

Glasovni ili fonološki sustav je prvi sustav koji se bavi glasovima govora. Glasovi su zvukovi koji su standardni za neki jezik te dijete u ovome razdoblju mora usvojiti glasovni sustav materinjeg jezika. Tako će na primjer dijete iz Francuske učiti vibrantni r koji postoji u francuskom jeziku, ali je potpuno nevažan za učenje hrvatskog jezika. Djeca trebaju postići razumijevanje toga da u govoru postoje određena pravila koja je potrebno slijediti. U izgovoru se trebaju uključiti svi glasovi koji trebaju biti u riječi i to na pravilnom mjestu unutar te riječi, ne dodajući suvišne glasove (Apel, Masterson, 2004). Dijete usvaja govor postupno te su prvi glasovi nejasni i neodređeni. U svakom glasovnom sustavu postoje glasovi koji se ranije pojavljuju i oni koji se pojavljuju kasnije jer je za njihov izgovor potrebno složenije koristiti jezik. Dječji govor je naziv za pojavu kada dijete umekšano glasove, izostavlja ih ili zamjenjuje drugima. To je normalna pojava za razdoblje do pet i pol godina. Nakon pet i pol godina dijete bi moralo posve ispravno izgovarati sve glasove (Posokhova, 1999).

Semantički razvoj odnosi se na rječnik djeteta, odnosno na pojmove kojima dijete barata. Razumijevanje riječi javlja se polovinom prve godine. Dijete prije nego što počinje koristiti jezik, shvaća i razumije jezik. Tako već šestomjesečne bebe slušajući riječ mama i tata i gledajući u dva zaslona na kojima su oni bili i prikazani, dulje zadržavaju pogled na onom roditelju na kojega se odnosila riječ. Mala djeca grade svoj rječnik brzinom od jedne do tri riječi tjedno. Između 18. i 24. mjeseca brzina usvajanja riječi je jedna do dvije riječi dnevno. Djeca razumiju puno više riječi nego što ih mogu producirati (Berk, 2015).

Oko treće godine javljaju se gotovo sve vrste gramatičkih oblika (Stančić, Ljubešić, 1991). U svakom jeziku moramo slijediti pravila da bismo točno izrekli željeno. Svaki jezik ima svoj poredak riječi u rečenici, a dijete usvajajući jezik treba ovladavati pravilima međusobnog povezivanja pojedinih riječi i rečenica da bi one imale smisla.

Nakon što djeca svladaju glasove, riječi, rečenice i gramatiku, važno je da nauče kako koristiti jezik u socijalnom kontekstu. To bi značilo da mogu čekati svoj red u razgovoru, pratiti istu temu ili jasno prenositi svoje poruke. Što su djeca starija to se pojavljuju naprednije tehnike vođenja razgovora, dolazi do skretanja razgovor s teme, prelazak na drugu temu i slično (Berk, 2015). U prvih par godina dijete će naučiti zašto ljudi razgovaraju, na primjer kako bi obavještavali, pitali, upozoravali. Naučit će prilagoditi svoj govor ovisno o osobi s kojom razgovara. Drugačije će razgovarati s bakom, a drugačije s prijateljem. Kada kod djece vidimo da su ovladala tim vještinama možemo sa sigurnošću reći da su ovladala pravilima društvenog ophođenja s drugim ljudima putem jezika (Apel, Masterson, 2004).

Zadnji aspekt govornog razvoja govori o metalingvističkoj svijesti. Dijete počinje oko četvrte godine razmišljati o jeziku, primjećuje pogrešan poredak riječi, a par godina kasnije dolazi o naglog razvoja svijesti o jeziku (Starc i sur., 2004). Metalingvističko znanje opaža se i u školske djece da definiraju riječi i koriste njihova višestruka značenja u dosjetkama, zagonetkama i slično (Berk, 2015).

2. 1. Fenomen međujezičnog polja

„Materinski jezik mora uživati jednak društveni prestiž kao i jezik šire društvene zajednice” (Stančić, Ljubešić, 1994; str. 293). Ukoliko želimo postići razvoj i usvajanje više jezika, potrebno je čuvati svoj materinski jezik.

Kada se dijete uključi u odgojno-obrazovnu ustanovu, ono počinje usvajati i učiti pravila hrvatskog standardnog jezika s položaja višejezične komunikacije koja se najčešće iskazuje na više razina jer se dijete koristi jezičnim idiomom naučenim kod kuće, hrvatskim standardnim jezikom s kojim se susreće u ustanovi i podsustavima hrvatskog jezika, na primjer žargonima.

U takvim uvjetima dolazi do djelovanja jednog sustava na drugi, u ovome slučaju do međudjelovanja između jačeg jezičnog sustava i usporednih, nejednako vrijednih podsustava te dolazi do stvaranja međujezičnog polja. To je polje u kojem se preklapaju jezični elementi djelovanjem najmanje dva jezična sustava. Polje se može oblikovati uvođenjem novog sustava ili se sustavi razvijaju usporedno. Kod djece je sustav prvoga idioma, kojega od narječja, već uspostavljen sustav (J1), dok se sustav drugoga idioma (J2) ponaša kao sustav u nastajanju, a to je hrvatski standardni jezik (Pavličević-Franić, 2006).

U ranojezičnom razvoju međujezično polje se smatra pozitivnom pojavom jer se na temelju materinskog jezika usvaja sustav. Često dolazi do grešaka preklapanjem dvaju sustava, no te pogreške mogu biti poticaj za daljnji razvoj postojećeg sustava, ali i lakše usvajanje novog sustava. Te pogreške malo otežavaju komunikaciju, ali je nikako ne mogu spriječiti jer su to normalna odstupanja koja se događaju u određenim fazama usvajanja jezika. Međujezično polje je, smatraju stručnjaci pravi jezični potencijal za lakše, brže i učinkovitije usvajanje standardnog jezika. Pavličević-Franić (2006) navodi da će se usporednim učenjem sustava i komunikacijsko-funkcionalnim poučavanjem jezika sustavi razviti kao cjeloviti. Tada više neće dolaziti do preklapanja sustava. Pravilno iskorišteno međujezično polje omogućuje govornicima uspješnije učenje jezika.

3. PRIKAZA RADA NA PROJEKTU „GOVOR ZLATARA U DJEČJEM VRTIĆU“

3. 1. Projektno poučavanje

„Projekt je oblik integriranog poučavanja u kojem je osobito izražena učenikova aktivnost” (Čudina-Obradović, Brajković, 2009, str. 50). Projekt je jedan od triju oblika integriranog poučavanja. Njime se želi temeljito istražiti određena tema da bi je djeca bolje razumjela. Djeci se nudi izbor tema i načina rada prema njihovim interesima i mogućnostima. Prema Čudina-Obradović i Brajković (2009) u radu na projektu dolazi do suradničkog učenja, učenja iz vlastitog iskustva, kreativnosti, a razvija se i potiče marljivost i međusobna komunikacija među djecom. Odgojitelj pomaže djetetu u otkrivanju odgovora na postavljena pitanja, nudi djetetu samostalni izbor u način rada i izboru suradnika. Ta uloga odgojitelja uvelike se razlikuje od uloge tradicionalnog odgojitelja.

Slunjski (2008) navodi da je važno da odgojitelj dobro razumije djecu kako bi im mogao dati primjerenu podršku i time poticati prirodan tijek razvoja projekta. Dokumentacija koja nastaje tijekom projekta je od izuzetne važnosti, a služi za poticanje djece na postavljanje pitanja, prisjećanje na tijek projekta, ali i važan je alat kako bismo roditeljima predstavili i prezentirali rad djece. Sudjelovanje roditelja u projektu govori djetetu da je važno i da se njegov rad i trud cijeni. Roditelji moraju biti uključeni u rad vrtića i rad djeteta na projektu jer na taj način se omogućuje bolje razumijevanje načina na koje dijete uči te ga se potiče da i kod kuće osmisli načine na koje može potaknuti djetetovu kreativnost.

U projektном učenju naglasak je na procesu učenja, a ne na rezultatima. Dijete planira i organizira svoj vlastiti put učenja. Djeca uče i rade s konkretnim materijalom i priborom te tako to znanje mogu upotrijebiti u životnim situacijama (Čudina-Obradović, Brajković, 2009).

3. 2. Prikaz projekta

U dječjem vrtiću u Zlataru proveden je projekt na temu kajkavskog narječja i običaja na tom području. Pripremu projekta odgojiteljice su provele u suradnji s djecom. Djeca su dala svoje prijedloge: posjetiti staru kuću, prošetati po Zlataru, ići u knjižnicu. Odgojitelj je pomogao kod nabave materijala potrebnih za rad, doveo je autore književnih djela na kajkavskom narječju, poticao suradnju s knjižnicom, galerijom i roditeljima. Odabran je projekt kao način rada jer se njime jačaju djetetove sposobnosti preuzimanja inicijative i vlastitog odlučivanja te donošenje zaključaka koji dovode do razvoja istraživačkih sposobnosti.

U aktivnostima su sudjelovala djece starije odgojne skupine. Suradivalo se s roditeljima i lokalnom zajednicom. Roditelji su fotografirali stare stvari koje su se koristile u radu. Djeca su posjetila Galeriju izvorne umjetnosti i izložbu o svadbi u prošlosti. U posjet su došla i dva pisca s područja grada Zlatara – Božena Kos i Zvonko Kudelić. U odgojno-obrazovnom radu za vrijeme blagdana i svečanosti pjevale su se pjesme na kajkavskom. Kolegice u vrtiću rado ističu da su i prije u radu često koristile kajkavsko narječje i poticale djecu na komunikaciju njime. Napravljeni su poticaji za djecu u obliku kartica s fotografijama starih predmeta te su djeca trebala uparivati sličice.

3. 2. 1. Cilj projekta

Cilj projekta bio je prikazati djeci govor grada Zlatara kroz različite aktivnosti i upoznati ih s običajima koji već polako nestaju. Djeci se željelo ukazati na važnost očuvanja kajkavskog narječja, kulture i tradicije u Zagorju.

3. 2. 2. Trajanje projekta

Projekt je počeo 2019. godine. Trajao je nekoliko mjeseci. Važno je napomenuti da se nije svakodnevno posvećivalo vrijeme projektu već se, prateći dječji interes te prilagođavajući se mogućnostima i potrebama djece, pratilo projekt. To bi značilo da su djeca sama, kada bi nešto otkrila ili saznala, obavijestila odgojitelje te se zajednički istraživalo.

3. 2. 3. Sudionici

Sudionici u projektu bili su polaznici dječjeg vrtića „Uzdanica”, Zlatar. Taj se vrtić 2020. godine nadgradio te je tako i promijenio ime, sada je „Zlatarsko zlato”. U projektu je sudjelovalo tridesetak djece starije odgojne skupine. 18 je bilo šestogodišnjaka, a 12 petogodišnjaka. Neke aktivnosti su se odvijale zajednički s drugim odgojnim skupinama te se tako broj djece mijenjao prema okolnostima pedagoškog rada.

3.2. 4. Projektne aktivnosti

Prva projektna aktivnost

Djeca su primijetila da neki od njih malo drugačije govore, ali su razumjeli što govore i znali ih pitati da zašto tako pričaju. To su bila djeca koja su živjela blizu Zlatara. Djeca su upotrebljavala na primjer riječi: *išel sam, prešel, ščrera*. Djeca su i sama objašnjavala da tako govore njihove bake i djedovi. Jedna djevojčica je kasnije tiho odgojitelju šapnula da ima tetu koja piše na kajkavskom.

Potičući djecu na daljnje razmišljanje i bavljenje kajkavskim narječjem, osvrnuli smo se na pričanje priča i spomenuli gospođu koja piše priče na kajkavskom (tetu one djevojčice koja je o tome obavijestila odgojitelja u vrtiću). To je bila gospođa Božena Kos koja nam je došla u goste jer ona na području grada Zlatara, a piše priče, kako i ona sama veli, drugačije priče, priče na kajkavskom. Ispričala je više priča, a djeci se najviše sviđjela ovdje navedena. Djeca su se za vrijeme čitanja slušala riječi koje je gospođa izgovarala, a neki su se počeli i smijati.

Priča: Sake dele dojde na videle

Nas su vučili kad sme bili mali da se nesme lagati. A moje bake nije bile dobre, a teca je trebala doйти z Njemačke, pak je moja mama prešla pomoći babice hižu ščistiti. A mi sme bili sami doma. Bracek se štel iti k Jožeku igrat, ja kak pucica nisam se smela z dečeci igrati, a ni k Topljakem me nije mama rada puščala. Ali mame nije bile i mi sme pobegli prek kuruze čez jarek k Jožeku. Kej bu ona znala de sme mi bili. Pri Jožeku je familija sedela v hladu pred hižu, a bil je i veterinar pri nji. A mi sme skučili na sušu da nas neju vidli i šteli sme preјti na štalu. A Topljaki su bili male bolj stojeći, imeli su nuovu zidanu štalu, a nuova je bila i velika lojtra po štere sme se mi zašli na štalu spinjat. Bracek i Jožek su se jen cajt spljezli na štalu, a ja sam bila menša i klini na lojtre su bili dalke razmeknjeni. Jednoga nisam dosegnula i opala sam štale i rukica je pukla. Plakala sam se ja, plakal se je bracek. Koj nam bu mama rekla, bijeni bume. A lijepe nam je rekla da ne hodime po selu. Mene je v rukice tak cukale dok sme hodili prema babičine hiži.

Bile je dalke za iti. i tak sme hudili i tak sme se cijelim putem dogovarali koj bume mame povedali. A doma sme imeli jednuga huduga kokota koji nas je furt po dvurišču naganjal, a voda je skopala jarek pored štale i jen koren od jabuke je tak stal v zrak iznad zemle. I onda sme se mi zmislili bume tak povedali. I tak sme se svi tak zaplakani doveli do bakine hiže. Puvedali sme kak je mene kokut natiraval po dvurišču, kak sam opala prek onoga korena i kak me ve fejst rukica boli. Mama je poverovala. Mene je otpeljala k doktoru i vu bolnicu de su mi rukicu zagipsali. I onda za par let sme se preselili h nuovu hižu i došla je zločesta suseda Bara. A ona je rada pripovedala, a baš se bila neke namerila na Topljake i onda je rekla mame: „Znaš unda gda je tvoja seka z štale opala unda ti je Zlata povedala kak su tebe deca strahu i kak se ne vupaju povedati.” Mama nas je same žalosne pogledala. Nisme bili bijeni, mama je bila fejst žalosna. Nas je bile tak sram kaj sme lagali.

U razgovoru nakon priče djeci je objašnjeno ono što nisu razumjela. Gospođa je spomenula da se nije smjela igrati s dečkima, djeci je bilo to čudno. Objasnili smo da je prije bilo drugačije i za stolom, za vrijeme jela, prvo su jeli odrasli, a zatim djeca.

Razgovor gospođe Božene s djecom polučio je mnoge njihove nove spoznaje. Kako je i jezično zanimljiv, donosi se prijepis:

Odgojiteljica: A sad će teta iz svoje knjigice pročitati pet riječi, jako teških teta, ako imate vremena još, a mi ćemo probati saznati koje su to riječi, kako bi mi rekli na štokavskom te riječi. I pet malo lakših.

Emanuel: Na zagorski.

Božena: Da čujem kaj je gubec?

Mario: Guba.

Mila: Golub.

Milan: Galeb.

Ivan: Guma.

Odgojiteljica: Imamo mi gubec?

Lovro: Usta.

Odgojiteljica: *Bravo, jeste čuli. Usta.*

Božena: *Gubec je njuška kod životinje.*

Mila: *Kaj je loptek?*

Božena: *Dal netko zna kaj je šeflja?*

Jana: *Da.*

Helena: *Da, ono kad se juha zagradi sa lonca.*

Božena: *Kaj su oblizeki?*

Maja: *Kad se oblezneš.*

Ivan: *Kad se oblečemo.*

Mario: *Kad ležiš.*

Božena: *Kad je neke fino, mhhhm, onda se oblezneš, kad je neke slatko. Njam. To je oblizek, neke fino na kraju.*

Lovro: *Je čokolada?*

Božena: *Isto je oblizek, da i kolač.*

Odgojitelj: *Oblizek je bilo što fino.*

Božena: *A tko zna kaj je dejžd?*

Djeca: *Kiša.*

Božena: *Tko zna kaj je žmefko?*

Mila: *Teško.*

Božena: *A tko zna kaj je hude?*

Mila: *Kad si ljut.*

Božena: *Sve znate. Kaj znači furt?*

Djeca : *Uvijek.*

Božena: *Kaj znači rievati?*

Djeca: *Kad se rieva, gurati.*

Božena: *Bravo. Kaj znači prefrigan?*

Jana: *Pečeno.*

Božena: *Kad si prefrigan, kakav si?*

Emanuel: *Ozbiljan.*

Božena: *Lukav, uh kak si prefrigan.*

Božena: *Tko zna kaj su mustači?*

Odgojiteljica: *Tko ima mustače? Cure ili dečki imaju mustače?*

Jana: *Cure.*

Iva: *To su jajca.*

Božena: *Mustači su brkovi.*

Božena: *Tko zna kaj je pajsuk.*

Ana: *Pajcek.*

Mila: *Svinja.*

Božena: *Bum te s pajsukem natukel.*

Ema: *Štap.*

Priče gospođe Božene bile su zanimljive i djeca su ih rado slušala. Gospođa je opisivala svoje djetinjstvo i tako se temom približila djeci. U pričama se mogu pronaći razlike tadašnjeg odgoja i današnjeg odgoja. Djeca su se igrala po tuđim dvorištima, čekala da stariji pojedu da bi tada oni išli jesti, a slatkiša ili *oblizeki* nije bilo koliko danas. Njezine priče govore o nestašlucima i sretnim danima, ali i daju moralne vrijednosti koje bi trebalo slijediti, na primjer ne smije se lagati (*Sake dele dojede na videle*).

Druga projektna aktivnost: Slušanje pjesme i analiza, prijepis razgovora odgojitelja i djece

Posuđivali smo iz knjižnice knjige koje su na kajkavskom ili u kojima je koji kajkavski tekst. Jedna od njih je i *Hrvatska kajkavska dječja književnost*, Stjepana Hranjeca. Djeci je pročitana sljedeća pjesma, a autorica je Ljubica Duić-Jovanović.

Na paši su gruntali dečeci:

gde buju najslajši mlečeci?

F času su to zeznali

pak se vu dospomen dali:

Pod večer je tre oditi

vu Marin tikvinec se skriti,

Skočiti fletno prek lese

zmiriti Petrove pese.

*Vu Blažovem jarku fest paziti
detelu hitro preplaziti,
Pri Miškovem grahu postati
koli sebe se zgledati...
I mlečece slatke debele
pri hudumu Francu nabrati!*

O pjesmi se dugo razgovaralo. Razgovor je i s jezičnog aspekta zanimljiv pa se donosi prijepis:

Odgojitelj: *Da li ste razumjeli pjesmicu?*

Djeca: *Da. Ne. Ja da.*

O: *Što su djeca htjela napraviti?*

D: *Nabrati kukuruz. Nabrati kuruzu.*

O: *Jel vi volite?*

D: *Da. Ne. Ja kad sam bila kod Kijare, Kijarina teta Mirjana je skuhala pečeni kukuruz.*

O: *A kako vi doma zovete?*

D: *Kukuruz.*

D: *Ja zovem mlečeci. I ja isto. I ja.*

D: *Ja to zovem pečenjaki.*

O: *Jel još netko zove to drugačije?*

D: *Ja zovem kukuruz. Pecijani.*

O: *Da li ste razumjeli riječi koje se spominju u u pjesmi. Na paši, gdje bi to moglo biti?*

D: *Na farmi. Na pašniku.*

O: *Koje životinje su na farmi?*

D: *Krave. Ovce. Žirafe. Konji. Konji.*

O: *Da li ste razumjeli što znači da su dečeci gruntali. Što su radili?*

D: *Razmišljali.*

O: *O čemu su razmišljali?*

D: *O lopti.*

O: *Ne o lopti. Što su htjeli napraviti?*

D: *U kuruzu. Kukuruz nabrati.*

O: *Što znači u času su to zeznali?*

D: *Zezali. Znali. Saznali.*

O: *Bravo, M.. To znači da su saznali u času što treba napraviti. Što znači riječ fletno?*

D: *Flekica. Peći kukuruz.*

O: *Fletno znači spretno, brzo. Fletno su nešto napravili znači spretni su bili. Što znači lesa?*

D: *Lesa. Ograda.*

O: *Što znači zmiriti?*

D: *Žmiriti.*

O: *Ne, ne. Zmiriti Francove pese.*

D: *Smiriti.*

O: *Tako je. Što znači fejest?*

D: *Fejest. Jako.*

O: *Bravo M. To se jako dobro snalaziš u kajkavskom.*

M: *Znam kad moja baka priča.*

O: *Tako je. Bravo. Detela.*

D: *Djetelina.*

O: *A što znači pri hudom Franzu? Što znači da je on hudi?*

D: *Hudi. Ljuti.*

O: *Tako je. A zašto je ljut? Zato što su mu dečeci hteli uzeti njihove mlečece. A dečecima je to bila najbolja zabava jer su išli ukrasti melčece.*

U razgovoru o pjesmi najčešće se javljala djevojčica Mila koja živi s roditeljima i bakom te govori onako kako njezina baka priča. Druga djeca ne upotrebljavaju kajkavske riječi, ali većina prepoznaje i razumije njihovo značenje.

Treća projektna aktivnost: Posjet izložbi na temu zagorske svadbe

Djeca su posjetila izložbu u Galeriji izvorne umjetnosti u Zlataru. U galeriji je bila postavljena izložba kako je u prošlosti izgledala zagorska svadba. Na izložbi je postavljeno sve, od odjeće mladenaca, hrane koja se jela na svadbi, pribora za jelo, ručnih radova. Djeci je pročitan sastavak na kajkavskom kao uvodni dio prije samog obilaska izložbe. Glavna zadaća je bila približiti djeci stare običaje i tako ih upoznati s tradicijom.

Slika 1. Odjeća mladenaca (Izvor: Privatna dokumentacija)

Četvrta projektna aktivnost: Korištenje kajkavskih tekstova na svečanostima

Za Valentinovo smo organizirali da djeca traže kolačiće (slatkiše – kekse koje su odgojiteljice zamotale i sakrile) po grmlju koje su im ptičice ostavile kad su se ženile na taj dan. Pjesma koju smo pjevali je:

Ftičekova svadba

Jen je ftiček svadbu delal i veselo je popeval

Tirajlala, tirajlala, tirajla lila hojlala

Taj se ftiček vrabec zval, svraku si je odabral

Tirajlala, tirajlala, tirajla lila hojlala

Kos s kosicom u crnini, njihovi su svati bili

Tirajlala, tirajlala, tirajlala lila hojlala

Čim je počel prvi ples, svraku si je zgrabil pes

Tirajlala, tirajlala, tirajla lila hojlala

Kos je za kosicom skakal, vrabec si je v grmu plakal

Tirajlala, tirajlala, tirajla lila hojlala

Predblagdanski dani su posebno obilježeni i dočekani u vrtiću. Cijeli prosinac je posvećen pripremi za Božić, a sveti Nikola najdraži svetac jer daruje djecu. Starije odgojiteljice su nam pronašle ovu recitaciju pa smo je ponovili djeci.

Sveti Nikola

Jemput sem svetog Nikolu videl

išel je peški na trejti kat.

*Mam se je dedek polake porinul
i rekel – Dečec, vreme je spat.
Cielu noć nisam oka stisnul
gruntal sam more li čizmu doseći
moji su zaprli oblok i vrata
jel se bu mogle prek zida zvlječi.*

Peta projektna aktivnost: Susret s pjesnikom Zvonkom Kudelićem

U vrtić je došao književnik Zvonko Kudelić Žuna koji piše pjesme na kajkavskom. Djeca su ga pažljivo slušala, ali nisu sve razumjela pa im je on pomogao u otkrivanju nepoznatih riječi.

Slika 2. Dolazak Zvonka Kudelića (Izvor: Privatna dokumentacija)

Šesta projektna aktivnost: Igra razumijevanja kajkavskih riječi

Ovom igrom odgojitelj je želio saznati koliko djeca poznaju i razumiju kajkavske riječi. Odgojitelj je izabrao riječi te na uzorku od 20 djece provjerio da li djeca govore i razumiju kajkavske riječi. Tražili smo značenje i razumijevanje 22 riječi koje se govore na području grada Zlatar i okolnih mjesta.

Riječi koje je najviše djece prepoznalo jesu:

penezi – novci (20/20),
cureti – padati, na primjer kiša (18/20),
souze – suze, kad se plačeš (17/20),
išče – traži (16/20),
žejen – žedan (15/20),
tirati – tjerati (15/20), rekli su i da to znači maltretirati
zmoučen – umoran (14/20), kad treba leći u krevet, kad se naradi.

Polovica djece znala je značenje ovih riječi:

ružiti – raditi buku (12/20), a jedno dijete je reklo ružđiti kuruzu
kupica – čaša (11/20), dvoje je reklo klupica, za sjesti,
pout – put (10/10),
roubec – rubac (9/20), „To si dene moja baka na glavu kad ide k živine.”,
črljeni – crveni (8/20), a isto 8 ih je mislilo da je to crna boja – črna
fejst – jako (8/20),
okne – prozor (7/20),
lačen – gladan (7/20).

Najmanje je djece znalo:

cukur – šećer (6/20),
dišati – nešto miriši (6/20), 7 ih je reklo disati,
nuori – ludi (5/20),
kušuvati – ljubiti (4/20),
škatulja – kutija (2/20),
melja – brašno (2/20),
lagef – bačva (1/20).

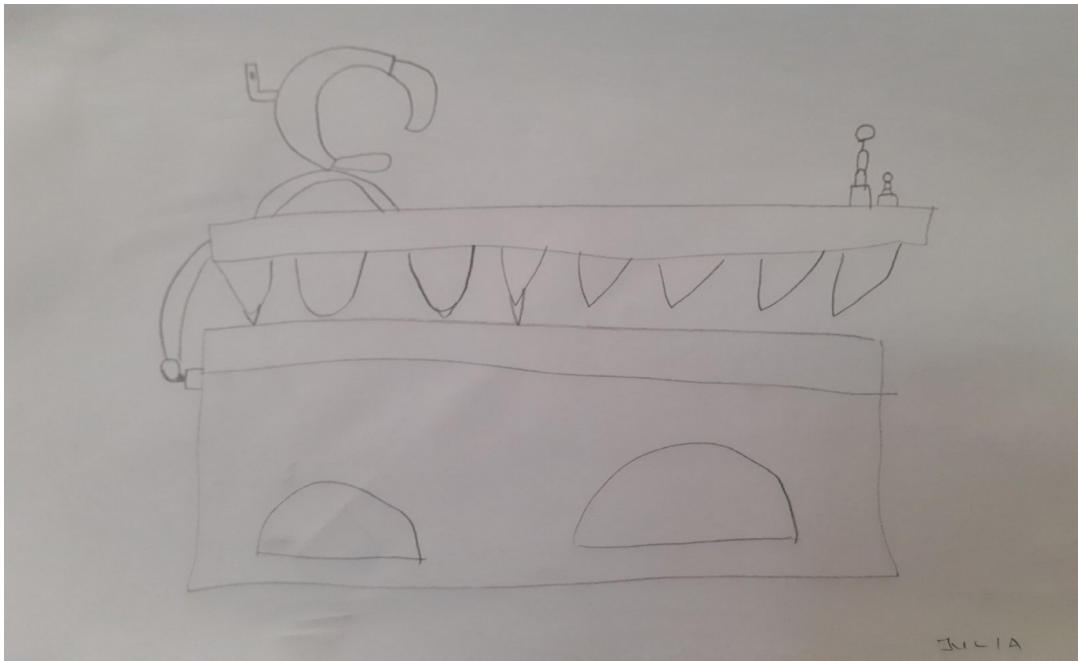
Samo je jedno dijete znalo značenja svih riječi. Djeca povezuju riječi s riječima koje čuju u svakodnevnoj komunikaciji s roditeljima, pa su i tako riječi lakše prepoznali kada ih je odgojitelj pitao što bi značilo: „Što curi?“ ili „Imam črljene hlače.“ Pokazalo se da iako žive na kajkavskom govornom području, djeca čuju riječi ali se njima ne koriste u razgovoru. Roditelji se sve češće koriste standardnim jezikom te sve više kajkavskih riječi „izlazi iz upotrebe“.

Sedma projektna aktivnost: Crtanje tradicijskih predmeta

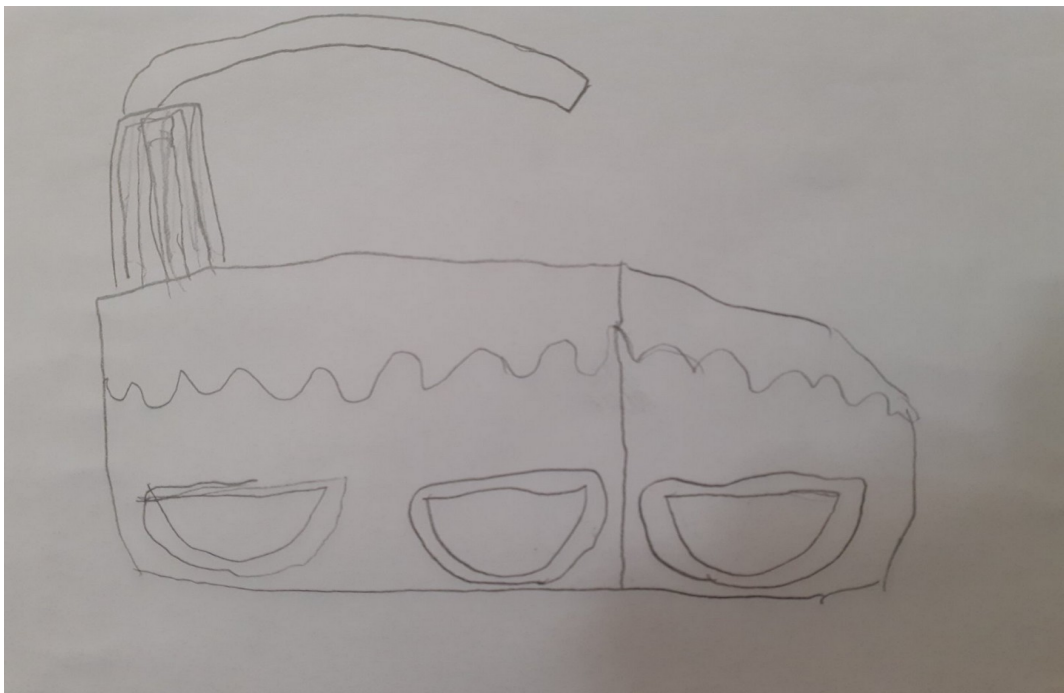
Djeca su zamolila roditelje da potraže predmete koji su se koristili u prošlosti. Mnogi roditelji su se odazvali i napravili smo pravu malu izložbu starinskih predmeta. Djeca su crtala predmet koji im se najviše dopao. Bilo je to starinsko glačalo.

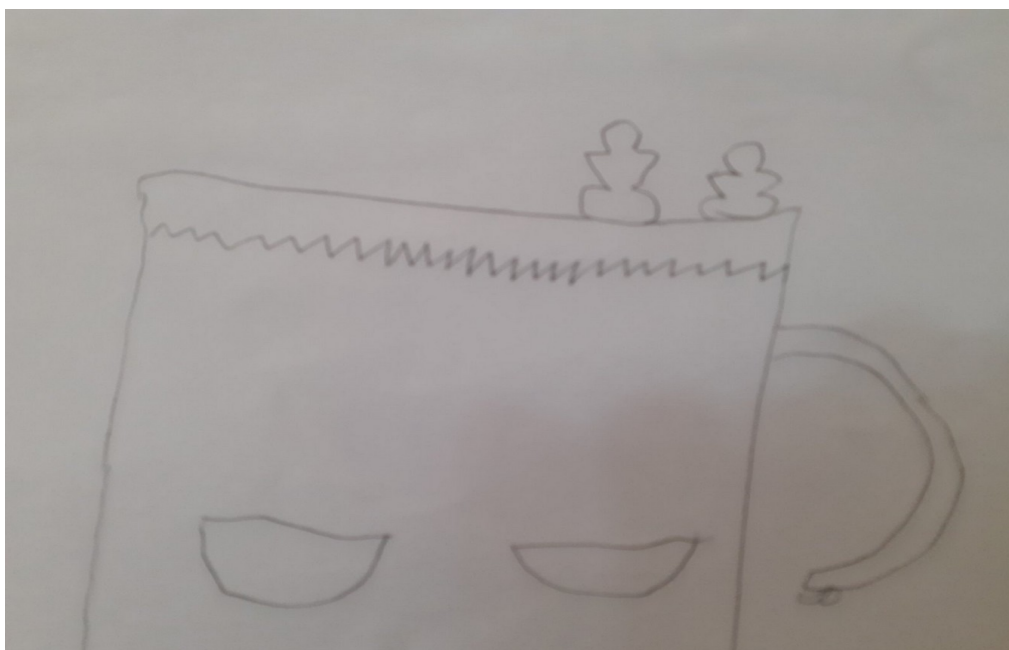
Slika 3. Starinsko glačalo (Izvor: Privatna dokumentacija)

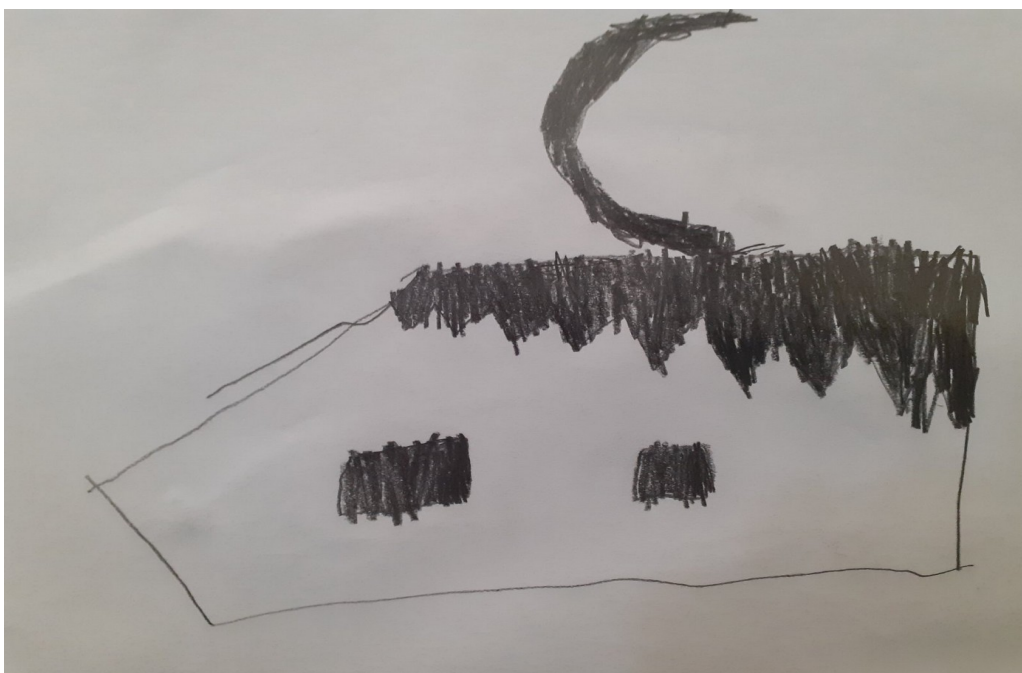
Slika 4. Prvi crtež (Izvor: Privatna dokumentacija)

Slika 5. Drugi crtež (Izvor: Privatna dokumentacija)

Slika 6. Treći crtež (Izvor: Privatna dokumentacija)

Slika 7. Četvrti crtež (Izvor: Privatna dokumentacija)

ZAKLJUČAK

Ovim radom prikazano je na koji način je moguće utkati kulturu i tradiciju nekog mjesta u odgojno-obrazovni rad. Tu nije dovoljna samo želja i volja odgojitelja, već se do rezultata dolazi suradnjom odgojitelja s roditeljima i okolinom u kojoj je vrtić. Djeca su pokretači svojeg učenja te im je potrebno približiti i razjasniti teme koje još ne razumiju.

Predškolsko je razdoblje vrijeme najintenzivnijeg razvoja djece. Djeca tada uče o sebi, o ljudima i stvarima koje ih okružuju, razvijaju samopouzdanje i samopoštovanje, a sve to u zajednici koja podržava dijete i potiče njegov razvoj. Vrtić je upravo ta zajednica, naravno uz onu prvu, a to je obitelj.

Djeca su sudjelovala u mnoštvu aktivnosti, praćene su njihove želje i motiviranost za sljedeće faze rada. Djeci su aktivnosti bile zanimljive, a najviše vole čitanje priča. Uživali su u slušanju priča na kajkavskom narječju.

Projektom se ukazalo na važnost odgoja i obrazovanja djece potičući svijest o očuvanju jezične i kulturne baštine. Djeca uče prepoznati i osvijestiti svoj jezik, ali isto tako prepoznati i poštivati jezik drugih.

Djeca pokazuju da razumiju većinu riječi, ali ih ne koriste u svom svakodnevnom izražavanju. Nažalost, samo su djedovi i bake oni kod kojih djeca najviše čuju kajkavske riječi. Mlađe se generacije zbog utjecaja medija i okoline sve manje koriste kajkavskim narječjem koje se tako gubi i iz svakodnevne komunikacije. Upravo je zato važno provoditi ovakve projekte u predškolskom razdoblju, uključiti roditelje i zajednicu da bi se zajedničkim radom očuvale vrijednosti regionalne baštine i da bi se približila djeci tradicija i običaji kraja u kojem žive.

LITERATURA

- Apel, K., Masterson, J.J. (2004). Jezik i govor od rođenja do 6. godine. Lekenik: Ostvarenje.
- Berk, L.E. (2015). Dječja razvojna psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Blaži, D. (1994). Utjecaj okoline na razvoj govora u djece. Defektologija, Vol.30., 2, 153 – 161.
- Čudina-Obradović, M., Brajković, S. (2009). Integrirano poučavanje. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
- Hranjec, S. (1995). Hrvatska kajkavska dječja književnost. Čakovec: Zrinski.
- Lončarić, M. (1996). Kajkavsko narječje. Zagreb: Školska knjiga.
- Pavličević-Franić, D. (2005). Komunikacijom do gramatike. Zagreb: Alfa.
- Posokhova, I. (1999). Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece. Zagreb: Ostvarenje.
- Prebeg-Vilke, M. (1991). Vaše dijete i jezik. Zagreb: Školska knjiga.
- Slunjski, E. (2008). Dječji vrtić zajednica koja uči. Zagreb: Spektar Media d. o. o.
- Stančić, V., Ljubešić, M. (1994). Jezik, govor, spoznaja. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Težak, S. Babić, S. (1992). Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Turza-Bogdan, T. (2008). Kajkavski dramski tekst u funkciji učenja jezika. Hrvatski, god.VI, br2, 185 – 204.
- Turza-Bogdan, T., Virč, I., Čerepinko, L. (2016). *O upotrebi kajkavskog narječja iz perspektive učenika – njegovih govornika*. Hrvatski, god. XIV, br. 2. , 61 – 81.

Mrežne stranice

Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO). (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Preuzeto 19. 09. 2021.: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_01_5_95.html

Pavličević-Franić, D. (2006). Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije. *Lahor*, 1(1), 1-14.

Preuzeto 15. 08.2021.: <https://hrcak.srce.hr/10362>

POPIS SLIKA

Slika 1. Odjeća mladenaca (Izvor: Privatna dokumentacija).....	22
Slika 2. Dolazak Zvonka Kudelića (Izvor: Privatna dokumentacija).....	24
Slika 3. Starinsko glačalo (Izvor: Privatna dokumentacija).....	26
Slika 4. Prvi crtež djeteta (Izvor: Privatna dokumentacija).....	27
Slika 5. Drugi crtež djeteta (Izvor: Privatna dokumentacija).....	27
Slika 6. Treći crtež djeteta (Izvor: Privatna dokumentacija).....	28
Slika 7. Četvrti crtež djeteta (Izvor: Privatna dokumentacija).....	28

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)